

УДК 159.99

Хілько С.О.

СУТНІСТЬ І ТИПИ СИТУАЦІЙ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

Хілько С.О. Сутність і типи ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів. У статті на основі теоретичного аналізу наукової літератури висвітлено проблемні питання сутності ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів. Розглянуто особливості розуміння невизначених ситуацій та типів ставлення до невизначеності, серед яких інтолерантне і толерантне. З'ясовано, що напрями діяльності психолога (психолог-теоретик/дослідник, психолог-викладач, психолог-практик) характеризуються певними ознаками виконання своїх професійних завдань, у складі яких є невизначеність ситуацій, що, у свою чергу, потребує толерантного ставлення до них. З'ясовано, що джерела виникнення ситуацій невизначеності в професійній діяльності психологів можуть бути як внутрішні, так і зовнішні. Запропоновано типи ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів залежно від їхніх видів діяльності.

Ключові слова: невизначеність, ситуація невизначеності, толерантність до ситуації невизначеності, інтолерантність, психолог, профіцитарність.

Хилько С.А. Сущность и типы ситуаций неопределенности в профессиональной деятельности психологов. В статье на основе теоретического анализа научной литературы освещены проблемные вопросы сущности ситуаций неопределенности в профессиональной деятельности психологов. Рассмотрены особенности понимания неопределенных ситуаций и типов отношения к неопределенности, среди которых интолерантное и толерантное. Установлено, что направления деятельности психолога: психолог-теоретик/исследователь, психолог-преподаватель, психолог-практик, характеризуются определенными признаками выполнения своих профессиональных задач, в составе которых есть неопределенность ситуаций, что, в свою очередь, требует толерантного отношения к ним. Установлено, что источники возникновения ситуаций неопределенности в профессиональной деятельности психологов могут быть как внутренние, так и внешние. Предложены типы ситуаций неопределенности в профессиональной деятельности психологов в зависимости от их видов деятельности.

Ключевые слова: неопределенность, ситуация неопределенности, толерантность к ситуации неопределенности, интолерантность, психолог, профичитарность.

Постановка проблеми. Професійна діяльність психологів є не тільки засобом існування, а й домінуючою сферою їхнього розвитку і самореалізації як особистості, здатної ефективно діяти в сучасних умовах. Сучасний світ сьогодні можна охарактеризувати як достатньо некерований, недетермінований, непередбачуваний та невизначений, і здійснення психологом професійної діяльності пов'язане як із зовнішньою невизначеністю (соціальні, політичні, економічні проблеми суспільства), так і з внутрішньою (пошук сенсу діяльності, знаходження чітких, визначених критеріїв діяльності). Виконуючи професійні завдання, психолог стикається і з внутрішніми протиріччями, і з зовнішніми, що виникають при взаємодії з зовнішнім середовищем. За таких умов розуміння психологами сутності невизначених ситуацій у професійній діяльності є важливим фактором, який створює умови не тільки для продуктивного пошуку шляхів розв'язання професійних проблем, а й сприяє його професійному становленню та розвитку.

Враховуючи, що виконання психологом будь-якого виду професійної діяльності пронизана невизначеністю і динамізмом, важливою є готовність ефективно працювати в нових, неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, в умовах браку інформації виявляти стійкість до впливу фактора невизначеності як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Таким чином, актуальним є визначення сутності і типів ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів залежно від їхніх видів діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволяє побачити, що проблему невизначеності різною мірою, особливо в контексті толерантності до невизначеності, вивчали як зарубіжні (С. Баднер, Р. Бріслін, Н. Нортона, Е. Френкель-Брунсвік, Р. Халлман, та ін.), так і російські (В. Зінченко, Т. Корнілова, Д. Леонт'єв [7], О. Луковицька та ін.) та українські вчені (Л. Бурлачук, А. Гусєв, С. Максименко, Є. Носенко, П. Лушин, М. Шаповал).

Проведений аналіз наукових досліджень із зазначеної проблеми вказує на різноманітність трактовок невизначеності. Так Д. Леонт'єв [7] трактує невизначеність як ситуацію з невідомими змінними, або відносно невідомість того, що відбувається. Є. Крінчік [8] ситуацію невизначеності розглядає як наявність неповної інформації щодо того, що відбувається тут і зараз в умовах необхідності прийняття рішення. Невизначені ситуації передбачають невизначеність стимулу і необхідність його виокремлення з безліч подібних. Є. Лустіна [8] невизначеність розглядає як ситуацію, яка в суб'єктивному усвідомленні індивіда суворо не детермінована ні в засобах рішення, ні в шуканому результаті. Як ситуацію подвійності, суперечливості і незв'язності інформації, що надходить, невизначеність трактує Р. Халлман [7].

Інші дослідники невизначеність розглядають як ситуації смислового абсурду, що припускають залучення піддослідних у діяльність, мета якої їм не відома (М. Зоткін), як ситуації принципової невідомості майбутнього (Г. Льодокова) [7]. А.Н. Подд'яков [12, 13] вказує, що невизначеність інформативна, бо розширює багато потенційних можливостей, також вона є джерелом творчості, відкриттів і винаходів нового, невідомого і оригінального, а негативні емоційні стани в умовах невизначеності «відображають принципову неможливість знаходження єдиного обґрунтованого, найбільш правильного зі всіх точок зору вибору: вибору єдиного універсального підходу, єдиної цілі, єдиної гіпотези, єдиного методу, єдиного критерію оцінки результату».

Серед українських дослідників вказаної проблеми слід насамперед указати роботи С. Максименка [11], який невизначеність розглядає як стан (процес), що виникає в ситуації об'єднання мінливості ознак двох і більше психічних явищ; П. Лушина [10], який ситуації невизначеності розглядає як перехідні стани, що спонукають людину переживати позитивні емоції в нових неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх не як загрозу, а як такі, що кидають виклик; А. Гусєва [2], який вбачає в ситуаціях невизначеності резерв різноманітних шляхів розвитку особистості та становлення нової ідентичності. Щодо здійснення класифікації ситуацій невизначеності, то слід зазначити, що в психологічній науці є роботи з різних аспектів дослідження, зокрема: визначення типів ситуацій невизначеності в професійній діяльності педагога (Є. Кригер) [5], типи ситуацій невизначеності в психології мислення і ризику (Т. Корнілова [4], С. Максименко [11]) та ін.

Водночас, визначення типів ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів залежно від їхніх видів діяльності не були предметом розгляду науковців. Актуальність та недостатня вивченість окресленої проблематики у теоретичному і практичному плані зумовили вибір теми статті.

Мета статті – визначити сутність і типи ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів залежно від їхніх видів діяльності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Слід зазначити, що проблема невизначеності в психологічних дослідженнях висвітлюється достатньо регулярно і в різних контекстах, наділених дещо схожими, але такими, що не збігаються між собою, термінами, які пов'язані з неоднозначністю, складністю, невизначеністю, непередбачуваністю тощо, зокрема «uncertainty» (у перекладі – невизначеність, невпевненість, сумнівність, нерішучість, мінливість, нетвердість), «ambiguity» (у перекладі – неоднозначність, двозначність, неясність, амбівалентність), «indeterminacy» (невизначеність). Можна зазначити, що ці поняття виражають різні аспекти невизначеності [7].

Поняття «uncertainty» означає невизначеність в строгому сенсі слова. Наступне поняття – «ambiguity» – характеризує амбівалентність, двозначність, порушення стереотипів. За поняттями «intolerance to uncertainty» і «intolerance to ambiguity» стоять багато схожих проявів, однак між ними є і важливі відмінності. Так, у контексті пізнавальної активності особистості перше поняття розглядається як «толерантність до невпевненості при недостатній інформованості», а друге – як «толерантність до неясності, двозначності, багатозначності стимулів, складності їх інтерпретації» [4, 7].

Інші основи для визначення відмінностей при розгляді цих понять, у клінічному аспекті, зазначають канадські психологи S. Grenier, A. Barrette, R. Ladouceur [7; 15], зокрема, вони вказують, що двозначність – це сприйняття того, що існує тепер, а невизначеність характеризує майбутнє.

Третє поняття – «indeterminacy» – дослівно означає невизначеність і пов'язано з дихотомією фактичності і можливості, з проблемою детермінізму. Це означає, що все в світі зумовлено, або зумовленість неповна [7]. Поведінка і психічні процеси людини не повністю підкорюються жорстким, причинно-наслідковим закономірностям. Різні можливості виникають при розриві детермінації, а поняття можливості тісно пов'язані з поняттям невизначеності, що означає наявність альтернативних можливостей. І навпаки, можливість може з'явитися тільки там, де існує неповна визначеність.

Відмінність можливості і ймовірності полягає в наступному: можливість означає, коли щось в майбутньому реалізується через наші власні дії і іншим способом реалізуватися не може; ймовірність – коли щось трапляється або не трапляється незалежно від наших власних дій [7].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що невизначеність, окрім неприємних емоцій, містить в собі важливий потенціал для людини, за умов адекватної позиції у ставленні до невизначеності і можливості відчутти притаманні їй позитивні можливості.

Натомість більшість людей до невизначеності ставляться негативно. Так, О. Т. Соколова, здійснивши клінічний аналіз проблеми суб'єктивної невизначеності, описала п'ять типів її переживання, серед яких тільки один має позитивний характер [7; 14]:

- *перший тип* переживання суб'єктивної невизначеності характеризується всепоглинаючим негативним афектом, зміст якого складає нестерпна тривога;
- *другий тип* переживання суб'єктивної невизначеності так само характеризується негативними емоційними станами, але при цьому домінує легша феноменологія: двозначність, амбівалентність, багатозначність, непередбачуваність, суперечливість, заплутаність, складність;

- *третій тип* характеризується повною непереносимістю невизначеності як ситуації відсутності доступу до внутрішніх ресурсів «Я», і в результаті особистість виявляє крайню залежність від соціального оточення, конформізм, відмову від власної системи еталонів, підпорядкування авторитету, режиму, влади, нівелювання власного «Я»;

- *четвертий тип* характеризується маніакальною проєкцією, «сп'янінням» і хаосом, відсутністю всіляких кордонів, будь-яких стримуючих нормативів і правил за нарцисично-перфекціоністським типом;

- *п'ятий тип* переживання суб'єктивної невизначеності відзначається позитивним емоційним тоном, цікавістю і пошуковою активністю, грою фантазії, породженням нових смислів, радістю, азартом, що приводить до творчого і осмисленого перетворення ситуації невизначеності.

О. Т. Соколова у своєму дослідженні зазначає, що «відома толерантність до невизначеності і переносимість амбівалентності можуть свідчити про досягнення індивідуальної зрілості, константності і цілісності Я, здатного справлятися з. тривогами» [14, с. 47].

Також невизначеність і типи ставлення до неї були предметом наукового дослідження українського вченого П. В. Лушина. У своїй статті автор розглядає декілька типів ставлення до невизначеності, серед яких інтолерантне і толерантне. Зокрема, в практиці надання психологічної допомоги клієнти у своєму ставленні до невизначеності і хаосу розподіляються на кілька груп [9]:

- *інтолерантності і «пасивний» тип* ставлення – ті, які страждають від невизначеності;
- *інтолерантності і «активний» або «регламентуючий» тип* ставлення – ті, хто вступає в боротьбу з нею, привносячи в своє життя максимум визначеності, регламентації в рамках існуючих схем і стандартів;

- *«утилітарний» тип ставлення*, який у загальнопсихологічних термінах може бути позначений як «толерантний до невизначеності» – ті, хто приймають невизначеність як неминучість, адаптуються, використовують її переваги.

Окрім означених типів ставлення до ситуацій невизначеності, П. В. Лушин [9] виділяє ще одну особливу групу, до якої входять ті, хто не тільки активно впускає невизначеність в своє життя, але й стимулює її появу і прояви. Їх автор називає «хаотиками», які особисто породжують невизначеність і хаос. У представників цієї групи немає необхідності толерувати невизначеність, вони почуваються в ній як «риба у воді», такі люди не можуть жити в світі регламентації, шаблонів і запропонованих інструкцій і розкладів.

Відповідне ставлення до хаосу і невизначеності у «хаотика» позначається як «недефіцитарне» або «профіцитарне», тобто таке, при якому суб'єкт схильний розглядати негативні події або особисті переживання не в термінах дефіциту, а навпаки – багатства можливостей. У зв'язку з цим П. В. Лушин стверджує, що невизначеність і хаос можна не тільки долати, толерувати, використовувати, але й стимулювати і навіть створювати умови для її проявлення і появи [9].

Невизначеність як відсутність визначеності, однозначності може бути виявлена в безлічі ситуацій: у повсякденних ситуаціях, у ситуаціях міжособистісної комунікації, при міжособистісній і груповій взаємодії, при вирішенні завдань професійної та навчальної діяльності, при прийнятті рішень. У міжособистісної комунікації вона пов'язана з полісемантичністю використовуваних понять, невідповідністю інформації, що надходить по вербальному і невербальному каналах. У взаємодії неясність, неоднозначність рольових моделей учасників в силу наявних протиріч є фактором виникнення невизначеності. При вирішенні завдань професійної діяльності, у важких життєвих ситуаціях відсутність необхідної інформації, неясні критерії результативності, імовірнісний характер розвитку ситуації породжують невизначеність [6].

Слід зазначити, що професійна діяльність психологів, незалежно від місця його роботи – в освітніх та науково-дослідних закладах, соціальних службах, на виробництві, у правоохоронних органах та службах з подолання наслідків надзвичайних ситуацій, у сфері охорони здоров'я, у сфері реклами та спорту, у засобах масової інформації тощо, супроводжується ситуаціями невизначеності, в яких необхідно приймати рішення і виконувати професійні завдання.

Професійні завдання психолога дещо різняться, залежно від напрямів його діяльності. Психолог-теоретик/дослідник, психолог-викладач, психолог-практик [1] характеризуються певними ознаками виконання своїх професійних завдань, у складі яких є невизначеність ситуацій. Так, *психолог-теоретик/дослідник* стикається із ситуаціями, що провокують протиріччя між когніціями; ситуаціями, які в суб'єктивному усвідомленні строго недетерміновані ні в способах рішення, ні в шуканому результаті. *Психолог-викладач*, застосовуючи в навчальному процесі невизначені ситуації, створює умови для позитивного сприймання неоднозначності, подвійності смислів навколишнього світу, що сприяє пошуку певного ставлення до ситуацій невизначеності в професійній діяльності психологів. *Психолог-практик*, застосовуючи професійні знання, уміння та навички на практиці, в контексті взаємовідносин «психолог – клієнт» не тільки стикається з невизначеністю клієнта, а й сам може знаходитись в ситуації особистої невизначеності [10], що може призводити до суб'єктивного відчуття труднощів, пов'язаних з відсутністю готових схем інтерпретації.

Професія психолога є особливим видом діяльності, що підпадає під вплив фактора невизначеності, з одного боку, зовнішнього середовища (інтеграційні процеси в системі вищої освіти), а з іншого – внутрішнього, пов'язаних із особистістю фахівця [12, с. 41].

Для цього дослідження важливим є розгляд типів ситуацій невизначеності у діяльності психологів залежно від видів його професійної діяльності. *Основними видами діяльності психолога* є: просвітницько-пропагандистський, профілактичний, психологічне консультування, психодіагностика і психокорекція, психотерапія [3]. Аналіз сутності ситуацій невизначеності вказує, що типологія ситуацій невизначеності в професійній діяльності психолога поки спеціально не розглядалась, у зв'язку з чим пропонуємо свою типологію.

За джерелом виникнення ситуацій невизначеності в професійній діяльності психологів можна виділити як внутрішні так і зовнішні:

- *внутрішні* ситуації невизначеності пов'язані з внутрішніми протиріччями психолога, що виникають у процесі когнітивної побудови і осмислення образу професійної діяльності, суб'єкт-суб'єктних відносин, побудови особистісної Я-концепції, побудови ієрархії смислів професійної діяльності;
- *зовнішні* ситуації невизначеності виникають при взаємодії з зовнішнім середовищем, яке характеризується динамічністю, мінливістю, непередбачуваністю, а також враховуючи поліфункціональність самої діяльності психолога.

Ситуації невизначеності, які виникають в умовах професійної діяльності, можуть бути класифіковані на основі їхніх видів діяльності. *Просвітницько-пропагандистська діяльність* має на меті у широкому тлумаченні психологічну просвіту людей, знайомство їх зі специфікою діяльності психолога, її методами і можливостями, у вузькому – розуміння охоплює цілеспрямовані дії, які пов'язані з поширенням психологічних знань [3]. *Внутрішні ситуації невизначеності* при даному виді діяльності характеризуються осмисленням конструктивних або деструктивних стратегій надання певної психологічної інформації в ситуації невизначеності; пошуком інноваційних методів повідомлення психологічної інформації, враховуючи особливості аудиторії; пошуком необхідних пояснень психологічним феноменам. *Зовнішні ситуації невизначеності* характеризуються невизначеністю і протиріччям, які виникають при взаємодії з певною аудиторією, на яку спрямовано поширення психологічних знань; намаганням зрозуміти запити і смисли інших.

Профілактика, як вид діяльності психолога, має на меті охорону психічного здоров'я, попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства а також створення психологічних умов, сприятливих для цього розвитку [3]. *Внутрішні ситуації невизначеності* включають в себе необхідність попередження виникнення надмірної психологічної напруги в суспільстві, що переживає кризові стани, пов'язані з невизначеністю, знаходячись самому в стані невизначеності, *зовнішні* – комунікативну невизначеність при наданні психологічної підтримки найбільш вразливим верствам населення.

Психологічне консультування має на меті надання різним верствам населення консультативної допомоги з психологічних питань, а також допомогу клієнтові у дослідженні власної особистості, у розумінні своїх взаємин з оточуючим світом, оцінці своїх проблем [1]. *Внутрішні ситуації невизначеності* передбачають невизначеність у рефлексії як можливість повного усвідомлення взаємодії з клієнтом; невизначеність у формулюванні робочої гіпотези (особливо у початківців); невизначеність при конкретизації проблеми клієнта; суб'єктивну невизначеність ефективності і дієвості психологічного консультування. *Зовнішні ситуації невизначеності* пов'язані зі складнощами у встановленні контакту з клієнтом; «розмитістю» проблематики клієнта; невизначеністю в комунікації (вибір змісту продуктивної взаємодії з клієнтом); невизначеністю у пошуку оптимальних шляхів розв'язання проблеми.

Мета психодіагностики – обстеження психіки індивіда (або соціально-психологічних характеристик соціальної групи) за допомогою спеціальних методик з метою встановлення психологічного діагнозу [3]. *Внутрішні ситуації невизначеності* характеризуються невизначеністю в умовах обмеженого часу при складанні програми обстеження і обранні необхідних психодіагностичних методів; невизначеністю при складанні психологічного діагнозу; обранням правильної стратегії в ситуації невизначеності, неузгодженістю отриманих результатів за різними методиками. *Зовнішні* включають у себе комунікативну невизначеність при зборі відомостей про особливості явища, яке вивчається; невизначеність при взаємодії з клієнтом, коли необхідно обрати найбільш терапевтичний спосіб пред'явлення результатів дослідження.

Психокорекція передбачає усунення недоліків у розвитку особистості; розширення діапазону реагування клієнта на ті чи інші подразники, формування навичок, що роблять його поведінку більш гнучкою, підвищують адаптивні можливості особистості [3]. *Внутрішні ситуації невизначеності* – це невизначеність в умовах відмови клієнта від обраних методів корекційного впливу, невизначеність у зв'язку з недостатньою прогнозованістю очікуваних результатів корекційного втручання; *зовнішні* – проблема встановлення довірчих стосунків з клієнтом в умовах невизначеності, невизначеність впливу психолога на відносно незалежні конкретні складові внутрішнього світу людини.

Психотерапія передбачає сприяння у становленні повноцінної особистості, яка здатна займати активну і творчу позицію стосовно себе та своєї життєдіяльності, справлятися із травмуючими ситуаціями і переживаннями, приймати рішення і продуктивно діяти у відповідних соціально-культурних умовах [3]. *Внутрішні ситуації невизначеності*, при даному виді діяльності психолога/психотерапевта, полягають у невизначеності при побудові особистої моделі глибинного проникнення в особистість іншого і здійснення прогресивних зрушень у її взаємодії зі світом через змінення світосприймання та створення умов для повноцінного становлення особистості. *Зовнішні ситуації невизначеності* характеризуються тим, що, стикаючись із внутрішніми проблемами клієнта, який знаходиться в стані невизначеності, сам психолог може відчувати певну невизначеність деякий час.

Як впливає із запропонованих типів ситуацій невизначеності, психолог у своїй професійній діяльності, незалежно від будь-яких її видів (особливо початківця), потрапляє в ситуацію невизначеності, що супроводжується і когнітивним осмисленням, і емоційним переживанням, і віднаходженням продуктивних шляхів розв'язання проблеми. Слід зазначити, що за можливостями, які надають ситуації невизначеності в професійній діяльності психологів, можна розділити ситуації невизначеності на ті, що розвивають, і ті, що перешкоджають професійному розвитку.

Так, розвиваючі ситуації невизначеності [5] в професійній діяльності психологів засновані на сприйнятті їх як особистісного завдання, яке має особистісний смисл. Такі ситуації відкривають нові різноманітні можливості для професійного саморозвитку, самовдосконалення, знаходження нових моделей та стратегій професійної діяльності психологів. У свою чергу, перешкоджаючі ситуації невизначеності [5] засновані на відсутності продуктивних способів їхнього вирішення, особистість страждає від невизначеності або намагається боротися з нею, регламентувати її [9].

З іншого боку, як зазначає П. В. Лушин [9], існує зв'язок декількох перехідних контекстів або, відповідно, типів відносин в єдиний контекст, який можна назвати посттравматичним зростанням, що характеризується певною послідовністю етапів:

1) *пасивної інтолерантності*, що пов'язується зі стражданням і виразом емоцій горя, відчаю, депресії тощо;

2) *активної інтолерантності*, що виявляється у спробі регламентування, впорядкування власних реакцій в рамках існуючих змістів і способів;

3) *толерантності*, що характеризується прагненням до використання переваг хаосу і невизначеності;

4) *посттравматичного зростання*, коли хаотичний і невизначений стан усвідомлюється в термінах конструктивної реакції на хаос і невизначеність (сенситивність до випадкових подій, «порядок через хаос» регуляція).

При цьому кожен з чотирьох етапів містить в собі ознаки «мікро-дезорганізації», невизначеності або хаосу: неможливість припинити страждання – на першому етапі, безуспішна спроба регламентації – на другому, фіксація умовно патологічної реакції як можливості – на третьому. Всі ці форми мікро-дезорганізації, хаосу і невизначеності виступають в якості умови для переходу в новий контекст самоорганізації і саморозвитку. За таких умов важливим є відстеження зміни контекстів реагування на невизначеність від інтолерантного до толерантного, а саме від «пасивного», «активного» і «утилітарного» ставлення до недефіцитарного ставлення [9].

Таким чином, знання типології ситуацій невизначеності, етапів прийняття невизначеності і зміни контексту реагування на невизначені ситуації від дефіцитарного до профіцитарного, створює можливість для ефективної професійної діяльності психологів.

Висновки. Проаналізовано, що напрями діяльності психолога, такі як психолог-теоретик/дослідник, психолог-викладач, психолог-практик, характеризуються певними ознаками виконання своїх професійних завдань, у складі яких є невизначеність, що, у свою чергу, потребує врахування їхньої сутності і здійснення класифікації типів ситуацій невизначеності.

Відсутність класифікації типів ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів призвела до необхідності її створення, шляхом систематизації і узагальнення інформації про сутність досліджуваного феномену. Запропоновано розглянути ситуації невизначеності у професійній діяльності психологів залежно від їхніх видів діяльності, кожен з яких супроводжується як внутрішніми ситуаціями невизначеності, що пов'язані з внутрішніми протиріччями психолога, так і зовнішніми, що виникають при взаємодії з зовнішнім середовищем.

З'ясовано, що тип ставлення до ситуацій невизначеності у психологів може бути інтолерантний або толерантний. Інтолерантний тип передбачає страждання від невизначеності, відчуття неприємних емоцій, бажання боротись з нею, прагнучи до максимальної визначеності. Толерантний тип ставлення до ситуацій невизначеності характеризується сприйняттям вказаних ситуацій як таких, що створюють умови для професійного розвитку, завдяки використанню переваг невизначеності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та впровадженні моделі формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів з метою їхньої готовності до професійної діяльності в умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Вачков И. В. Введение в профессию психолог / И. В. Вачков, И. Б. Гриншпун, Н. С. Пряжников. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2007. – 464 с.
2. Гусев А. И. Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості : дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.07 / Гусев Андрій Ігоревич. – К., 2009. – 233 с.
3. Дуткевич Т. В. Практична психологія: Вступ у спеціальність : навч. посібник / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.
4. Корнилова Т. В. Принцип неопределенности: Единство интеллектуально-личностного потенциала человека / Т. В. Корнилова, М. А. Чумакова, С. А. Корнилов, М. А. Новикова. – М. : Смысл, 2010. – 334 с.
5. Кригер Е. Э. Типы ситуаций неопределенности в профессиональной деятельности педагога / Е. Э. Кригер // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). – 2014. – № 1(142). – С. 9–12.
6. Леонов И. Н. Влияние толерантности к неопределенности на профессионально важные качества руководителя : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / И. Н. Леонов ; Удмуртск. гос. ун-т. – Удмуртия, 2015. – 256 с.
7. Леонтьев Д. А. Вызов неопределенности как центральная проблема психологии личности / Д. А. Леонтьев // Психологические исследования [Электронный ресурс]. – 2015. – Т. 8. – № 40. – Режим доступа : <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1110-leontiev40.html>
8. Личностный потенциал: структура и диагностика / А. Ж. Аверина, Л. А. Александрова, И. А. Васильев [и др.] ; под ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2011. – 680 с.
9. Лушин П. В. Неопределенность, которую не толерируют / П. В. Лушин // Теория и практика психотерапии. – 2016. – № 5. – Том 3. – С. 2–6.
10. Лушин П. В. Экологическая помощь в переходной период: экофасилитация [Текст] : монография / П. В. Лушин. – К., 2013. – 296 с. – (Серия «Живая книга»; Т.2).
11. Максименко С. Д. Теория неопределенности / С. Д. Максименко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://professor-maksymenko.narod.ru/Tvory/Statya>.
12. Перегончук Н. В. Ситуация невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога / Н. В. Перегончук // «ScienceRise». – 2016. – №3/1 (20). – С. 41–45. – (Серия «Психологічні науки»).
13. Поддьяков А. Н. Неопределенность в решении комплексных проблем [Текст] / А. Н. Поддьяков ; ред. А. К. Болотова // Человек в ситуации неопределенности. – М. : Гос. ун-т Высшая школа экономики, 2007. – С. 177–193.
14. Соколова Е. Т. Клиническая психология утраты Я / Е. Т. Соколова. – М. : Смысл, 2015. – 895 с.
15. Grenier S., Barrette A. M., Ladouceur, R. Intolerance of uncertainty and intolerance of ambiguity: similarities and differences // Personality and Individual Differences, 2005, 39(3), 593–600.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Vachkov I. V. Vvedenie v professiju psiholog / I. V. Vachkov, I. B. Grinshpun, N. S. Prjazhnikov. – M. : Izd-vo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta ; Voronezh: Izd-vo NPO «MODJEK», 2007. – 464 s.
2. Husyev A. Y. Tolerantnist' do nevyznachenosti yak chynnyk rozvytku identychnosti osobystosti : dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / Husyev Andriy Ihorevych. – K., 2009. – 233 s.
3. Dutkevych T. V. Praktychna psykholohiya: Vstup u spetsial'nist' : navch. posibnyk / T. V. Dudkevych, O. V. Savyts'ka. – K. : Tsentr uchbovoyo literatury, 2007. – 256 s.
4. Kornilova T. V. Princip neopredelennosti: Edinstvo intelektual'no-lichnostnogo potenciala cheloveka / T. V. Kornilova, M. A. Chumakova, S. A. Kornilov, M. A. Novikova. – M. : Smysl, 2010. – 334 s.
5. Kriger E. Je. Typy situacij neopredelennosti v professional'noj dejatel'nosti pedagoga / E. Je. Kriger // Vestnik TGPU (TSPU Bulletin). – 2014. – № 1(142). – S. 9–12.
6. Leonov I. N. Vlijanie tolerantnosti k neopredelennosti na professional'no vazhnye kachestva rukovoditelja : diss. ... kand. psihol. nauk: 19.00.03 / I. N. Leonov ; Udmurtsk. gos. un-t. – Udmurtija, 2015. – 256 s.
7. Leont'ev D. A. Vyzov neopredelennosti kak central'naja problema psihologii lichnosti / D. A. Leont'ev // Psihologicheskie issledovanija. – 2015. – Т. 8. – № 40. – Rezhim dostupu : <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1110-leontiev40.html>
8. Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika / A. Zh. Averina, L. A. Aleksandrova, I. A. Vasil'ev [i dr.] ; pod red. D. A. Leont'eva. – M. : Smysl, 2011. – 680 s.
9. Lushin P. V. Neopredelennost', kotoruju ne tolerirujut / P. V. Lushin // Teorija i praktika psihoterapii. – 2016. – № 5. – Том 3. – S. 2–6.
10. Lushin P. V. Jekologicheskaja pomoshh' v perehodnoj period: jekofasilitacija [Tekst] : monografija / P. V. Lushin. – K., 2013. – 296 s. – (Serija «Zhivaja kniga»; T.2).
11. Maksimenko S. D. Teorija neopredelennosti / S. D. Maksimenko: Jelektronnyj resurs: <http://professor-maksymenko.narod.ru/Tvory/Statya>.
12. Perehonchuk N. V. Sytuatsiya nevyznachenosti perekhidnogo periodu rozvytku suspil'stva yak psykholohichna umova formuvannya profesijnoyi kompetentnosti maybutn'oho psykholoha / N. V. Perehonchuk // «ScienceRise». – 2016. – №3/1 (20). – S. 41–45. – (Serija «Psykhologichni nauky»).
13. Podd'jakov A. N. Neopredelennost' v reshenii kompleksnyh problem [Tekst] / A. N. Podd'jakov; red. A. K. Bolotova // Chelovek v situacii neopredelennosti. – M. : Gos. un-t Vysshaja shkola jekonomiki, 2007. – S. 177–193.

14. Sokolova E. T. Klinicheskaja psihologija utraty Ja / E. T. Sokolova. – М. : Smysl, 2015. – 895 s.

15. Grenier S., Barrette A. M., Ladouceur, R. Intolerance of uncertainty and intolerance of ambiguity: similarities and differences // Personality and Individual Differences, 2005, 39(3), 593–600.

Khilko, S.O. Nature and types of ambiguity in psychologists' professional activities. The article deals with ambiguous situations in the profession of a psychologist due to complexity, uncertainty and unpredictability of the situations encountered by counselors. The author discusses the sources and features of ambiguity and types of individuals' attitudes (intolerant and tolerant) toward it. Ambiguity intolerance is characterized by sufferings from uncertainty, unpleasant emotions, the desire to fight ambiguity trying to maximize certainty. Ambiguity tolerance is characterized by perception of ambiguous situations as creating conditions for professional development through the use of the advantages of uncertainty.

It has been shown that psychologists' specialties which include research, teaching and counseling are characterized by their professional tasks made up of ambiguous situations, which in turn requires psychologists' tolerance for ambiguity. The sources of uncertainty in psychologists' work can be both internal and external. Internal sources of ambiguity are related to psychologists' internal contradictions found in all their professional activities. External ambiguity arises from psychologists' interactions with the environment. The author proposes a classification of ambiguous situations in the profession of a psychologist depending on the professional specialty: education and propaganda, prevention, counseling, psychological assessment, intervention, psychotherapy.

Keywords: ambiguity, ambiguous situation, ambiguity tolerance, intolerance, psychologist, superabundance.

Відомості про автора

Хілько Світлана Олександрівна, старший викладач кафедри загальної та практичної психології, аспірант ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ, Україна.

Khilko, Svitlana Olexandrivna, senior lecturer, Dept. of general and applied psychology, PhD student, University of Education Management of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: H.S.A.psycholog@meta.ua

УДК 159.922

Шевченко С.В.

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ДОВІРИ ДО СЕБЕ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Шевченко С.В. Теоретична модель розвитку довіри до себе у майбутніх психологів. У статті розглянуто актуальну проблему особливостей розвитку довіри до себе майбутніх психологів у період професійного навчання. У статті здійснено опис теоретичної моделі розвитку довіри до себе у майбутніх психологів. Вважаємо, що довіра до себе як до майбутнього психолога проходить певні стадії розвитку протягом професійного навчання та включає наступні структурні компоненти: рефлексивний (самоаналіз та рефлексивне усвідомлення своїх можливостей), мотиваційний (усвідомлення своїх внутрішніх мотивів та цілей), когнітивний (узагальнення внутрішнього досвіду та знань про самого себе), поведінковий («вихід за межі самого себе», дії на результат) та емоційний (емоційна репрезентація в динаміці професійного становлення).

Ключові слова: майбутній психолог, розвиток довіри до себе, професійне становлення, компоненти довіри до себе як до майбутнього психолога: рефлексивний, мотиваційний, когнітивний, поведінковий, емоційний.

Шевченко С.В. Теоретическая модель развития доверия к себе у будущих психологов. В статье рассмотрена актуальная проблема особенностей развития доверия к себе будущих психологов в период профессионального обучения. В статье осуществлено описание теоретической модели развития доверия к себе у будущих психологов. Предполагаем, что доверие к себе как к будущему психологу проходит несколько стадий развития в процессе профессионального обучения и включает следующие структурные компоненты: рефлексивный (самоанализ и рефлексивное осознание своих возможностей), мотивационный (осознание своих внутренних мотивов и целей), когнитивный (обобщение внутреннего опыта и знаний о самом себе), поведенческий («выход за пределы самого себя», действия на результат) и эмоциональный (эмоциональная репрезентация в динамике профессионального становления).

Ключевые слова: будущий психолог, развитие доверия к себе, профессиональное становление, компоненты доверия к себе как к будущему психологу: рефлексивный, мотивационный, когнитивный, поведенческий, эмоциональный.

Постановка проблеми. У нових умовах життя суспільства проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців набувають особливої значущості. Перед вищими навчальними закладами постає проблема формування такого типу фахівця, який відрізняється професійно значущими характеристиками, що відповідають новим соціальним умовам та вимогам часу. З рівнем професійної підготовки, з оволодінням професійною майстерністю, професійним становленням фахівця нерозривно пов'язаний і розвиток довіри до себе у професійній діяльності. Виникнувши, довіра до себе стає провідним фактором розвитку і регулювання як поточної діяльності, так і професійного розвитку суб'єкта в цілому. Явище